

JAKABFFY ELEMÉR ÉS A MAGYAR KISEBBSÉG

Egy húsz éven át rendszeresen megjelenő romániai magyar folyóirat és egy szerkesztő, aki azt az első számtól az utolsóig gondozta. Hosszabb életű csak a *Pásztortűz* volt a két világháború között, de időközben az is többször gazdát cserélt. Amikor a *Korunk* megindult, a *Magyar Kisebbség* már az ötödik évfolyamában járt — megszűnését a lugosi lap még két évvel élte túl. S Jakabffy Elemér neve több mint negyedszázad múlva éppen a *Korunk* hasábjain tűnt fel ismét Balogh Edgár két közleményében. Az első *Figyelemreméltó örökrésznek* nevezi a *Magyar Kisebbséget* (1969. 10.), a második Titulescuval állítja párhuzamba Jakabffyt (*Kettős örökség erkölcsse.* 1972. 10.).

Jakabffy Elemér munkássága nemcsak szerkesztői csúcsteljesítmény volt egy kisvárosban, ahol Húsvéth és Hoffer könyvnyomdája a kéthetenként megjelenő *Magyar Kisebbségen* kívül még testvérlapjait, a *Glasul Minorităților*, a *Die Stimme der Minderheitent* és a *La voix des Minorités*-t megjelentette, hanem példája egy közéleti pályafutásnak, mely a Munkapárttól a MADOSZ üdvözlő táviratáig vezetett. Jakabffy az elvhű liberalizmus utolsó hazai magyar képviselője volt, s mint ilyen túlélte valamennyi kortársát. Hogyan lett a magyar „nemzetállam“ megszállottjának, Tisza Istvánnak párthívéből nemzetiségi politikus az 1918 utáni Romániában, hogyan jutott el a népszövetségi politikától az antifasiszta ellenállásig — ez tükröződik a *Magyar Kisebbség* hasábjain. De nemcsak itt, hanem abban a nagyszámú helytörténeti és statisztikai, dokumentumközlő és ünnepi beszédek tartalmazó, többnyire a *Magyar Kisebbség* kiadványainak sorában megjelent magyar, román, német, francia nyelvű munkában, amelyen a neve vagy sok álnevének valamelyike szerzőként vagy társszerzőként szerepel.

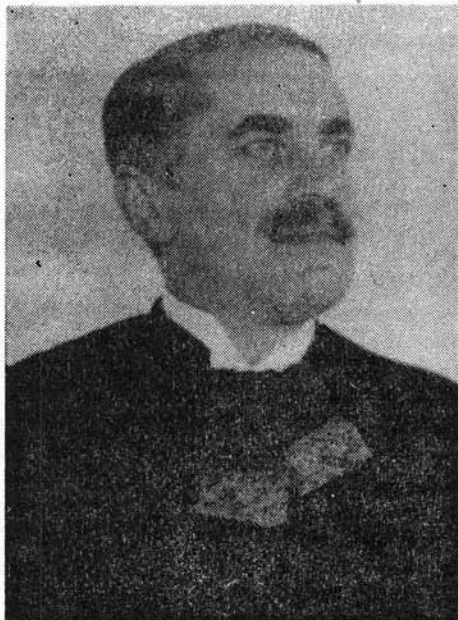
Már a származás sok mindent megmagyaráz. A Jakabffyak a XVIII. század végén tűnnek fel e néven Krassó vármegye közéletében, a Bánságnak ebben a nemzetiségi szempontból annyira tarka vidékén, ahol 1779 után bevezették a magyar közigazgatást, s a nemesség adományozása folytán számos sváb és szerb, örmény, sőt román család is az asszimiláció útjára lépett. Az apa, Jakabffy Imre az 1880-ban Lugos székhellyel egyesített Krassó és Szörény vármegyében előbb alispán, majd főispán, szabadelvű párti képviselő, később államtitkár Tisza István kormányában. De Krassó-Szörény vármegyének erős nemzetiségi hagyományai is vannak. Jakabffy Imre egyik hivatali elődje Krassó megye főispáni székében Emanoil Gojdu, a későbbi legfőbb ítélőszéki bíró volt, aki vagyonát a román diákság tanulmányi alapjának megvetésére hagyta. Itt is voltak birtokai a Mocioni családnak, amelyből hárman írták alá mint képviselők a román és szerb ellenjavaslatot a Deák—Eötvös-féle nemzetiségi törvény

tervezetével szemben. Szászskabányát harminc éven át a harcos demokrata Vichentie Babeş, Victor Babeş apja képviselte a magyar törvényhozá-
ban. Karánsebesen a határőrök három ízben választották meg képvisel-
őjüknek Traian Doda nyugalmazott tábornokot, de akárcsak utóda, Mi-
hai Popovici, tiltakozásképpen lemondott, s akkor 1887-ben a Független-
ségi Párt egykori elnökének, Mocsáry Lajosnak ajánlották fel a mandá-
tumot, aki ezután román választói nevében folytatta harcát a nemzetiségi
egyenjogúsításért. Minderről később Jakabffy Elemér is megemlékezik
*Krassó-Szörény vármegye története, különös tekintettel a nemzetiségi kér-
désre* (Lugos, 1940) című munkájában.

Jakabffy Elemér 1881. május 17-én született Lugoson. A budapesti
egyetemen szerzett jogtudományi doktorátust, s Lugoson lett köz- és vál-
tóügyvéd. Családi körülményei és hajlamai azonban a közélet felé von-
zották. Első munkáját a cselédkérdésről írja: *Mit kell tennünk elsősor-
ban a gazdasági cselédkérdés megoldása érdekében?* Akkortájt az állami
köz munkák, az út- és vasútépítés sok mezőgazdasági cselédet készített
a nagybirtokok elhagyására, ahol öregkorukban nem részesültek nyug-
díjban. A huszonhárom éves lugosi ügyvéd azt javasolta, hogy a birto-
kosok létesítsenek szövetkezeti alapon nyugdíjintézetet a mezőgazdasági
cselédek részére, mert a hatályos törvény a gazdasági munkások és cse-
lédek segélypénztáráról nem kielégítő. Tizenkét korona évi tagdíj fejé-
ben még korpótlékot és jutalmakat is lehetne juttatni a mezőgazdasági
cselédeknek.

Amikor Jakabffy Elemérnek ez a füzete megjelent, a mezőgazda-
sági munkásmozgalom egyik legtragikusabb szakaszába jutott. 1904. áp-
rilis 24-én Élesden a 48-as párt nagygyűlésére mintegy háromezer magyar
és román földmunkás és szegényparaszt vonult fel. A csendőrök meg
akarták akadályozni, hogy a földmunkások csatlakozzanak a gyűlés részt-
vevőihöz, a vezetőket letartóztatták, a tömegbe lőttek. Harminchárom ha-
lott s csaknem kilencven sebesült maradt a helyszínen, letartóztattak
mintegy száz földmunkást és szegényparasztot. A sztrájkok és a parla-
menti obstrukció következtében a kormány lemondásra kényszerült, az
1905. januári választáson a választást vezető Tisza István szabadelvű párt-
ja kisebbségben maradt. (A választás előestéjén határozta el magát a
Román Nemzeti Párt, hogy feladja az 1868 óta folytatott passzivitás po-
litikáját, s ettől kezdve ismét megjelentek az erdélyi románság vezetői
a magyar képviselőházban.) A változott körülmények nem voltak alkal-
masak arra, hogy Jakabffy Elemér, akinek családjában a Tisza-tisztelet
hagyomány volt, a közélet színterére lépjen. Csak amikor sem a darabont
kormány, sem a koalíció nem tudta beváltani ígéreteit, és a király 1910-
ben visszahívta Tisza Istvánt, akkor vállalt jelöltséget a júniusi választá-
son Jakabffy Elemér a boksánbányai kerületben. Ezt képviselte az első
világháború végéig mint a Nemzeti Munkapárt tagja.

A kormánypárti képviselőket akkor mamelukoknak hívták, mint a
mohamedán fejedelmek rabszolga-testőreit. Ilyen kormánypárti mameluk
volt Mikszáth Kálmán is, aki akkor halt meg, amikor Jakabffy Elemér
bekerült a képviselőházba. A mamelukok feladata mindössze az volt, hogy
az ülésen megjelenjenek, és a szavazáskor felálljanak. Mikszáth maró

Jakabffy Elemér

öngúnnal írja le az *Új Zrínyi*ásban, hogy amikor a Zrínyi-ügyben a miniszterelnök egy interpellációra válaszol s szavazni kell, a mamelukok ülve maradnak. Majd hozzát teszi: „A szerző szándékosan két hihetetlen dolgot akart e kis satirikus korrajzban pertraktálni: az egyik Zrínyiék feltámadása, a másik a mamelukok föl nem kelése.“ Ennek a szavazógépnek lett egyik csavarja a fiatal Jakabffy Elemér is, aki különben Tisza Istvánról, a nagybirtok és a nagytőke legnagyobb magyar politikusról később is úgy írt, mint „rajongásig szeretett pártvezérem“-ről, Károlyi Mihályt pedig egyszerűen „sötét alak“-nak tartotta. (*Emlékezéseim Tisza István grófról*. Lugos, é.n.) Az ellenzéki sajtó szerint a fiatal újkonzervatívok Tisza „oroszlánkölykei“ voltak, közéjük tartozott Szász Pál is, az EMGE későbbi elnöke.

Tisza idejében felismerte Jakabffy képességeit, s amikor az első világháború küszöbén nagy vita folyt a képviselőházban a nemzetiségi kérdéstről — Tisza ugyanis előterjesztette a román vezetőkkel folytatott tárgyalásairól szóló beszámolóját —, Jakabffyt bizta meg a kormánypárt részéről a határozati javaslat megszövegezésével. A kormányelnöknek közigazgatási téren tett engedményei távolról sem elégitették ki a Román Nemzeti Pártot, amelynek követeléseit Teodor Mihali terjesztette elő tizenegy pontban. Apponyi Albert, Bethlen István és a jobboldali ellenzék viszont azon a nézetten volt, hogy Tisza többet ígért a románoknak a kelleténél. A ház végül is Jakabffy Elemér határozati javaslatát fogadta el. Ennek alap gondolata Tiszától származik ugyan, de a fogalmazás a Jakabffyé, s a később határozattá emelt javaslatban az is benne van: „a törvényhozás utasítja a kormányt, hogy a nemzetiségeket ne csak jogegyenlőségben részesítse, de tegyen meg mindent kulturális és gazdasági előhaladásuk érdekében.“ (*Napló* XIII. 415.)

Nem azért idéztük ezt az 1914 márciusában lezajlott parlamenti vitát, mintha bármiféle módon befolyásolta volna a végkifejléshez érkezett eseményeket, hanem mindössze annak bizonyítására, hogy a fiatal munkapárti képviselő nem tartozott sem az uszítók, sem a kritikátlan mamelukok közé. Ez egy másik megnyilatkozásából is kitűnik. 1917 tavaszán Tisza lemondásra kényszerült, de amikor az új igazságügy-miniszter — Vázsonyi Vilmos — betervezte választójogi törvényjavaslatát, még mindig igyekezett megakadályozni a szavazásra jogosultak körének demokratikus és korszerű kiterjesztését. Jakabffy Elemér amellet volt, hogy mindenkinek szavazati jogot kell adni, aki a törvényes tankötelezettségnek eleget tesz, és 24. életévét betöltötte. Tisza ragaszkodott a 30 éves korhatárhoz. Jakabffy pártvezére ellen szavazott. A törvényjavaslat vitája és *A választójog bizottsági tárgyalása* című kétkötetes munka sajtó alá rendezése volt Jakabffy Elemér egyik utolsó szereplése a magyar parlamentben. Mint a delegáció külügyi bizottságának tagja, 1918 októberében részt vett Bécsben az utolsó drámai ülésen, majd a monarchia bukását látva, még az őszirózsás forradalom előtt visszatér szülővárosába. A román lakosságú Zaguzsén községben volt birtoka, Lugos mellett.

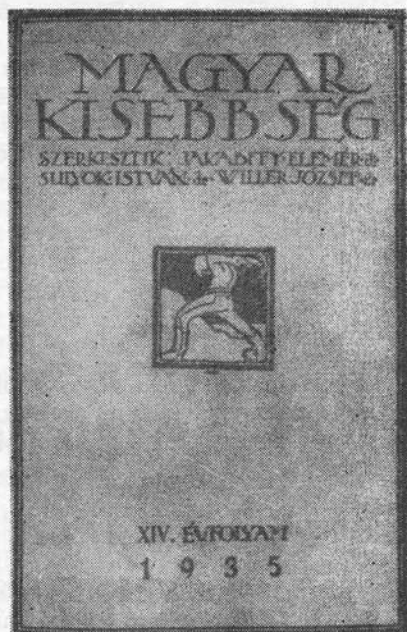
A hatalomváltozás hónapjaiban Lugoson tartózkodott, átélte a szerb, majd a francia katonai megszállást, amíg a román megyefőnök kinevezése megtörtént. Jakabffy Elemér pontos naplót vezetett erről az átmeneti időről, s azt később a több mint hatvanéves múltja visszatekintő *Krassó-Szörényi Lapok*ban tette közzé (1922. 88—104. és 1923. 1—36.). Jelentősebb közéleti szerephez csak az Országos Magyar Párt 1922. december 28-án történt megalakulása után jutott, amikor is alelnököknek választották, s az is maradt a politikai pártok 1938-ban történt feloszlásáig. A Magyar Párt sérelmi politikáját folytatta a maga módján. A pártban később az úgynevezett kisebbségi szakosztály elnöke lett, 1935-től átvette a bánügyi tagozat vezetését is. 1939-ben megjelentette *A bánügyi magyarság húsz éve* című munkáját (társszerző Páll György). A román képviselőházba négy ízben választották meg. Mikor majdnem tízéves szünet után ismét képviselő lett, 1927-ben, a Német Párttal kötött választási egyezmény értelmében lemondott aradi mandátumáról. 1928-tól 1931-ig Bihar, 1931-től 1932-ig és 1932—1933-ig Szatmár megyét képviselte a parlamentben. Mivel azonban nem tudott annyira románul, hogy vitaképes lett volna, a képviselőházban csak egy ízben szólalt fel, 1929. július 26-án az erdélyi és bánügyi telepések ügyében. 1925-től kezdve a második világháborúig részt vett a Genfben megrendezett kisebbségi kongresszusokon, ahol Balogh Arthurral együtt állandó előadók és felszólalók voltak. Belpolitikai és külpolitikai munkásságánál azonban maradandóbb az a munka, amelyet a *Magyar Kisebbség* szerkesztőjeként két évtizeden át végzett.

*

A *Magyar Kisebbség* című „nemzetpolitikai szemlé“-t 1922. szeptember 1-én az úgynevezett „lugosi triumvirátus“ indította. Sulyok István, a *Krassó-Szörényi Lapok* tulajdonosa volt közöttük a legfiatalabb, de már 1924-ben állást vállalt a Gyárfás Elemér-féle bankszindikátusnál, és kivált a lap kötelékéből, bár neve 1939-ig szerepelt a lapon. Akkor —

egyre inkább jobb felé tartó újságírói pályafutása során — Budapestre távozott, s ott végképp eltűnt a fasiszta sajtó névtelenjei között. Willer József közigazgatási pályáról tért át a lapszerkesztői foglalkozásra, de ő is csak az első években vett részt tevékenyen a szerkesztésben, aztán magyar párti képviselő, a parlamenti csoport főtitkára lett, és kitűnő román nyelvi tudásával a parlamenti vitákban tűnt ki. A királyi diktatúra idején a zenei életbe vonult vissza, bár neve az utolsó számig rajta maradt a címlapon. Ténylegesen kezdettől fogva Jakabffy Elemér „csinálta“ a *Magyar Kisebbséget* — 1922-től 1942-ig. A román példa lebegett előtte, ilyen címen írta sorozatnyitó legelső cikkét is a legelső számba, célul tűzve ki azt, hogy példaként mutassa be az erdélyi és bánási románság múltját, egyház- és iskolatörténetét, politikai és társadalmi szervezeteit, sajtóját, fejlődését. Ezek a kérdések már a háború alatt foglalkoztatták (*A románok hazánkban és a román királyságban*, 1918), később is visszatért hozzájuk (*Adatok a románok történetéhez a magyar uralom alatt*, 1931), s utolsó munkája is — már a második világháború idején — erről szólt (*Kérelmek, határozatok, tervek, javaslatok és törvényes intézkedések az erdélyi nemzetiségi kérdések megoldására másfél évszázad alatt*, 1940). Nemcsak adatközlés, hanem polemikus írás valamennyi. Még az *Erdély statisztikája* is (Lugos, 1923), amelyben C. Martinovici és N. Istrati *Dicționarul ...* (Cluj, 1921) című, községenkénti adatközlését igyekszik helyesbíteni. De a román-magyar kapcsolatok „őszinte“ történetének feltárásával is hozzájárult a kölcsönös megismerkedéshez a húszas-harmincas években. A megismerkedés azért nevezhető kölcsönösnek, mert 1923-ban a *Glasul Minorităților* is megindította, s így — ha szűkkörű román olvasóközönség részére is — betekintést nyújtott a romániai magyar közélet berkeibe. A lap francia és német nyelvű változata pedig hozzájárult a külföldi kapcsolatok felvételéhez. Egy ilyen közleményre lett figyelmes az akkor még ifjú Pierre Mendès-France, a későbbi radikálszocialista francia miniszterelnök, és válaszcikkét is írt: *Miképp látják Franciaországban a kisebbségi kérdést?* (1925. 15.).

Hosszú közéleti pályája során Jakabffy Elemér keresve kutatott minden érintkezőpontot a román közélettel. Mikor 1924-ben megindul a négy nyelvű *Cultura* Sextil Pușcariu főszerkesztésében, „a lap emberiesen szép hivatásáról“ ír. Pușcariunak a Népszövetségről szóló tanulmányát idézve mély igazságnak mondja azt a megállapítást, hogy meg kell találni „a helyes utat az uralkodó nemzet állameszméjéhez a kisebbségek egyenlő jogosultságának visszakövetelése alapján“. (1924. 1.) Más alkalommal az Emberi Jogok Ligája elnökének, Constantin Costa-Fo-runak a cikkét idézi Anghelescu iskolapolitikája ellen (1924. 18.). Elismerő szavakat talál a polgári demokrata Constantin Millének nagyváradi látogatása után írt magyarbarát cikkére (1926. 1.). Bár sohasem adja fel polgári osztályfelfogását, Panait Istrait is idézi, aki a *Lupta* hasábjain a csendőrb brutalitásokról ír leleplező cikksorozatot (1929. 19.). A haladó román írók közül legtöbbit Victor Eftimiuv foglalkozik. Mindjárt a lap első számában idézi *Toleranța* című cikkét, amely szerint a román demokrácia a (demokratikusnak induló) Magyar Szövetséggel új szövetségest nyert (1922. 1.). Teljes határozottsággal áll ki mellette, amikor Eftimiu, mint a Pen Club elnöke, Daday Loránd elítélése ellen tiltakozik,

s ezért az *Universul* hajtóvadászatot indít a román drámaíró ellen (*Jos laba de pe tricolor*. 1935. 14., 23.; 1936. 2.).

Tudósok, írók, közírók megnyilatkozásai mellett Jakabffy Elemér, lapjának természeténél fogva, mégis a kor azon román polgári politikusaít idézi a legtöbbet, akik kapcsolatot kerestek a kisebbségi magyarsággal. Ezek sorában is Nicolae Iorga a legtöbbet idézett tudós és államférfi, s nemcsak akkor, amikor a magyarok iránt érzett rokonszenvét hangoztatja, hanem akkor is, amikor kormányt alakít. „Reánk mélységes hatást tesz, hogy, úgy látszik, teljes elszántsággal a purifikáció, az erkölcsök megjavításának munkájához fogott” — írja Jakabffy Elemér (1931. 9.). Aztán amikor az államférfi Iorgában csalódott, tovább idézi a humanistát, aki a *Balkan Press*ben így nyilatkozik: „A kisebbségeket teljes jogú állampolgárokként óhajtom tekinteni és a sors szerencsés ajándekának tekintem a népkisebbségeket, amelyek hazám földjén élnek évszázadok óta, és munkájuk verejtékével dolgoznak a közös haza boldogulásáért, akárcsak a többségi nép” (1937. 1.). Octavian Goga is számos magyarbarát megnyilatkozásával szerepel a *Magyar Kisebbség* hasábjain. Különösen jelentős egyik pesti nyilatkozata, amelyben azt mondja, hogy „a magyar-román közeledést leginkább Adyn keresztül képezem el”, mert „a szellemi téren való közeledés [...] értékesebb és biztosan célra-vezetőbb, mint minden politikai ügyeskedés”. Bár Jakabffy Elemér sok kérdésben nem értett egyet Nicolae Titulescuval, mégis amikor kormányválság volt az országban, azt írta: „Titulescunak éppen azért kell hazajönnie, mert az itthoniak mindent rosszul csináltak” (1931. 8.). Örömmel köszönti Petru Grozának szabad választásokat ígérő, magyar nyelven elmondott beszédét Hunyad megyében (1926. 11.). A *Magyar Kisebbség* védelmébe veszi Victor Iamandi liberális igazságügyminisztert, akit

„a nacionalizmus pszichózisáról“ tett képviselőházi nyilatkozata miatt buktat meg az ellenzék (1935. 1.). Jakabffy Elemér kegyelettel emlékezik meg Teodor Mihali, Vasile Goldiș, Ștefan Cicio-Pop haláláról, akik még a magyar parlamentben képviselőtársai voltak (1934. 5.). Mindvégig baráti kapcsolatokat tartott fenn a bánági vezetőkkel, Caius Brediceanuval, aki annak idején nem volt hajlandó belenyugodni Jakabffy lemondásába az aradi mandátumról, és Valeriu Branișteval. Ez utóbbitól vette át, és gyakran idézte a román—magyar kuruc nótát:

*Mare-i țara Moldovene
Fuss Havasalföldnek!
Straița are, pita n-are
Jaj szegény lelkének.*

Branișteval látogatja meg Tibiscum római várának romjait, s ugyanakkor a magyar fiatalokat biztatja az ásatás folytatására, látva, hogy a kormány nem törődik vele (*Tibiscum*. Lugos, 1924).

Köztudomású, hogyan viszonyultak a két világháború között Horthy-Magyarország mindenkori kormányai a romániai magyarság politikai képviseléséhez. Az egykor Budapesten is tényezőnek számító Jakabffy Elemér nemzetiségi politikus nemegyszer szembekerült az odaát folytatott irredenta propagandával és a Berlin—Róma tengellyel, amely a magyar külpolitikát egyre inkább meghatározta. *Peccatur intra et extra muros* — írta egyik vezércikkében, egyaránt elítélve az *Universul* sovinszta hangvételi cikkeit és a revizionista kihívásokat (1924. 5.). Vitába szállt a pesti „ébredő“ magyarok lapjával, amely a Magyar Pártnak a román kormánnyal folytatott tárgyalásait helytelenítette, amikor a liberális sajtó viszont a magyarság államhűségét vonta kétségbe (1926. 2.). Visszavágott a szegedi egyetem rektorának, aki úgy nyilatkozott, hogy a magyarországi nemzetiségek egyetlen feladata az elmagyarosodás, de annak a zász vezetőnek is, aki idehaza a Szatmár megyei, magukat magyaroknak valló svábok visszánémetesítésén buzgólkodott (1927. 5.).

Mussolini szelleme Szatmár vidékén — írja egy másik cikkében, s elrettentő példaként idézi a duce rendelkezését, mely szerint Trient tartományában a lakosság asszimilált része pénzbüntetés terhe mellett köteles eredeti nevét visszavenni. „Aki a kisebbségi jogok tiszteletben tartását — írja — az európai béke egyik feltételének vallja, a legnagyobb megütközéssel vehet tudomást a fasiszta rendelkezésről“ (1926. 6.). Tiltakozik Iosif Wilfan olaszországi szlovén képviselőnek, a kisebbségi kongresszusok elnökének letartóztatása ellen. „Ez az újabb fasiszta erőszakosság — írja — Európa nemzetkisebbségei közt a legnagyobb megdöbbenést keltette“ (1927. 1.). Később a Bécsben meginduló *Nation und Staat* hasábjain németül mondja el: „Nagy csalódás érte a kisebbségeket, midőn a Nemzetek Szövetsége egy tagállamának kormánya, mégpedig az olasz fasiszta, azon új tételt állította fel: a többségi elv magától értetődő következménye, hogy a kisebbségek asszimilálását és eltüntetését célozhatja“ (1927. 19.).

Jakabffy már a húszas évek elején fellépett a fasiszta rendszer bizonyos jelenségei ellen. Szövetségesei azonban sajnos nem a munkások, hanem a többi kisebbség küldöttei voltak a szervezett nemzetkisebbségek genfi kongresszusain. Itt akkor még a német delegátusok

is a weimari alapon álltak. Ebben az első szakaszban, a húszas években a *Magyar Kisebbség* fasisztaellenes volt, de nem népfronti értelemben antifasiszta.

A német fasizmussal, a nemzetiszocializmussal Jakabffy Elemér két vonatkozásban került ellentétbe. Az egyik a zsidóság emberi és politikai jogainak kérdése. Jellemző, hogy egy katolikus pap előfizető már 1925-ben visszamondta a *Magyar Kisebbséget* azon a címen, hogy „a papirosonál csak a Főszerkesztő úr filoszemita türelme nagyobb“. Jakabffy vezércikkben fejtette ki álláspontját (1925. 15.), s a zsidókérdésre többször visszatért lapjában, amely különben gyakran közölte magyar anyanyelvű zsidók cikkeit. Hitler uralomra jutása után a szervezett nemzetkisebbségek IX. kongresszusán német részről hangzott el javaslat a disszimiláció mellett, mire maga Jakabffy is felszólalt, s azt mondta: „Kongresszusaink szellemében levőnek látjuk azt, hogy a nyílt antiszemitizmust elítélje“ (1933. 19—20.). Maga fájlalta leginkább, hogy később a kisebbségi kongresszusokról a zsidók távol maradtak, mert a kongresszus nem volt hajlandó megbélyegezni a németországi atrocitásokat, s „a kongresszusokon is érvényesült a parancsuralmi eszme“. Ennek következtében a romániai magyar küldöttek is fokozatosan visszavonultak. 1940-ben már össze sem ült a kongresszus. *Megfordítunk egy címerpajzsot* — írta Jakabffy Elemér erről a szervezetről, amelynek keretei között másfél évtizeden át volt tevékeny (1940. 1.).

De nemcsak a zsidókérdésben került szembe a *Magyar Kisebbség* a német fasizmussal. Amikor a bánági tagozat elnökének választotta meg Jakabffy Elemért, az új elnök székfoglaló beszédében elmondta, hogy sohasem hódolt a kordivatnak. A háború előtt a fiatalok zománc-tulipánt viseltek gomblyukukban, jeléül annak, hogy a magyar ipart támogatják, ő azonban nem viselt tulipánt, mert meggyőződése volt, hogy a gazdasági élet törvényei és a sovinizmus össze nem egyeztethetők. Akkor nemzetárulónak mondták. Most pedig nem fogadja el a „koreszímé“-nek nevezett Führer-elvet. „Megengedem — úgymond —, hogy ez a politikai rendszer nagy népeket, nagy hatalmakat ideig-óráig eredményesen vezethet, de kétségbe vonom, hogy ha kicsiny nemzetek és népkisebbségek politikai és kulturális életüket kaszárnya-szellemben vezetik, ebből reájuk valódi haszon és az emberi eszme tökéletesülése állhat elő [...] Nekünk, a kis nemzeteknek és nemzetőredeknek, hivatásunk csak az lehet, hogy azt a kultúrát, amelyet egyetemesnek mondanunk, oly módon ékesítsük, mint ahogy a keleti szőnyegekben a nagy alapszínekben a különböző rendszertelenül beledobott, de éppen ezért érdekes színfoltok.“ Politikai hitvallását így foglalja össze: „Önöknek tehát nem lesz Führerjük, Önöknek az én személyemben csak egyszerű elnökük lesz, aki tiszteli a múltat, aki fanatikusa az alkotmányos be rendezkedéseknek, aki mindig demokrata volt és demokrata lesz, a szó igaz értelmében, aki mindig liberális lesz, ha ez alatt az emberi értékek egyforma tiszteletét és megbecsülését értjük“ (1935. 22.).

A beszéd 1935. november 3-án hangzott el, amikor Nürnbergben már meghozták a faji törvényeket, s javában folyik az olasz—abesszín háború. Az ellentétek fegyveres összecsapása elkerülhetetlen, a liberalizmus és a demokrácia — Sulyok István szerint — „naiv reakciónak“ tűnik fel, a harmadikutasokat csak csalódások érhetik. Jakabffy Elemér élesen el-

határolja magát a fasizmustól. Mint hithű katolikus idézi a pesti *Új Korbán* Alfred Rosenberg ellen írt cikket (1936. 24.). A fiatal Wesselényi Miklósnak a harmadik birodalom keletkezéséről írott könyvéből pedig átveszi azt a gondolatot, hogy „a jelen valóban konstruktív erővonala semmi esetre se a nemzeti sovinizmus“, hanem valami olyan, ami „a kollektív gazdálkodási elvből, a nemzetköziség gondolatából és a szocializmusból tevődik össze“ (1937. 1.). Az Országos Magyar Párt sepsiszentgyörgyi nagygyűlésén a spanyol polgárháború válságos szakaszában Jakabffy Elemér a katalánok és a baszkok védelmére kel. „Lehet — úgy mond —, hogy a totális állam gondolata Franco zászlójával diadaira jut, kívánt nemzeti önkormányzatuktól egy időre ismét elesnek, annyi azonban bizonyos, hogy felébredt és izzó nemzeti öntudatukat megsemmisíteni már nem lehet“ (1937. 18.). Ezután kap üdvözlő táviratot a MADOSZ-tól.

Mindez kétségtelenül antifasiszta megnyilatkozás, különösen ha tekintetbe vesszük, hogy ugyanakkor a *Magyar Kisebbségben*, ebben a színvonalas polgári folyóiratban a Szovjetunióról csak dicsérő kommentárok (1927. 23.), statisztikai adatközlések (1941. 13—14.) jelennek meg. Mindezt azonban a főszerkesztő csupán egy kis olvasótábornak és egy vegyes érzelmű polgári rétegnek mondja el, s a tömegmozgalmaktól távol, humanizmusával mindinkább magára marad. Különösen miután itthon betiltották a politikai pártokat, s ő maga nem volt hajlandó szerepet vállalni a félfasiszta Nemzeti Újjászületés Frontja Bánffy Miklós vezetete magyar tagozatában. Genfben már nem ül össze sem a kisebbségi kongresszus, sem a Népszövetség, kitör a második világháború. „Reményünkben csalódottan, a jövővel szemben bizalmatlanul látjuk a tények borzalmas sorozatát, az emberiség tragikus végzetének újabb beteljesülését“ — írja az olasz hadbalépéskor (1940. 11—12.). A bécsi döntés után egy évvel az akkor elhunyt Babits Mihálytól idézi azt, amit ő is érez: „Az én szolgálatom: megőrizni népem legtisztább erkölcsi hagyományait, nem engedni, hogy az igazság szelleme elavuljon. A kezdődő barbárság lármája közt ébren tartani a lelkiismeret nyugtalanságát. Megővni egy jobb idő számára az emberiség megvetett eszméit, a szellem és a szabadság tiszteletét. Ezek a nemzet igazi szentségei“ (1941. 16.).

*

Amint mondtuk, Jakabffy Elemér harminc évvel korábban Tisza István oldaláról indult, aki a *Nyugat* és a *Huszádik Század* ellensúlyozására 1911-ben megindította a konzervatív és nacionalista eszmék sajtóorgánumát, a *Magyar Figyelőt*. E lap szerkesztője Herczeg Ferenc volt, Jakabffy Elemér képviselőtársa, akit a *Magyar Kisebbségben* a legnagyobb élő magyar írónak emlegetett. De mit tud tanácsolni Tisza és Herczeg a nemzetiségi politikusnak, a romániai magyar lapszerkesztőnek? Az új valóság az egykori ellentábor hangadóit hozza közel Jakabffy Elemérhez. Ünnepi beszédeiben egyre szaporodnak az Ady-idézetek. Ady „bujtató, új, kan Báthori Erzsébet“-nek nevezte Tiszát, „költőcske Mihály“-nak Szabolcska Mihályt, aki túlélte Adyt, és most a Magyar Párt elnöke Temesváron. Jakabffy Elemér kisebbségi sorsban a *Nyugat* felé fordult, s Babits szavaival óvja egy jobb idő számára „az emberiség megvetett eszméit“. A *Huszádik Századnak*, Jászi Oszkárnak, Károlyi Mihály-

nak nem tud megbocsátani, mert ő legfeljebb polgári demokrata, nem polgári radikális. De amikor a fajelméletet neveltségessé akarja tenni, a *Századunk* ideológusának, Vámbéry Ruzstemnek cikkét veszi át a teuton—turáni béka-egér harcról. Másokat bosszúra ingerelt a nemzetiségi elnyomás, ő a humánusokhoz jutott el. „Ígénytelenség, emberszeretet, türelem“ — idézi Gandhit, s erről egy Dsida-idézet jut eszébe: „Sőt párolunk és vásznakat szövünk, / Míg kisebbítnek, lassan megnövünk.“

Az is figyelemre méltó, ahogy Jakabffy Elemér a szervezett baloldali sajtóorgánumainak megindulását üdvözölte. Aradi Viktor folyóiratának, *A Jövő Társadalmának* indulásakor azt írja, hogy a lap „valóban hézagpótló az erdélyi magyar irodalomban“, mert „a társadalmi tudományok ismertetését“ célozza. Dicséri Victor Cheresztseju életrevaló eszméjét „egy társadalomtudományi könyvtár megszervezéséről“ (1925. 19.). Amikor a *Korunk* első száma megjelenik, elismeréssel szól Dienes Lászlóról, aki „valóban méltót alkotott ahhoz a várakozáshoz, mely irodalmi vállalkozását megelőzte“. A munkatársak közül Czako Ambró, Elekes Miklós, Turnowsky Sándor cikkeit emeli ki (1926. 5.). Ami, természetesen, nem jelenti azt, hogy adott esetben vitába ne szálljon egyes cikkekkel, mint például a Salamon Lászlóéval, aki *A Jövő Társadalmában* az arisztokraták részvétele miatt támadta az Erdélyi Helikont („*Uri betyárság*“). 1926. 19.).

A *Magyar Kisebbségnek* nemcsak szerkesztője volt, hanem legtermékenyebb írója is. Mégsem mulasztotta el, hogy a munkatársi gárdát megszervezze. A lap fejlődésének első szakaszában, amely a húszas-harmincas évek fordulójáig, az új nemzedék jelentkezéséig tartott, a lap állandó munkatársai a konzervatív és liberális, demokrata és polgári radikális közírók, tudósok, politikusok köréből kerültek ki. A nagyszámú és jelentős külföldi szerző mellett katolikus történetírók — Karácsonyi János, Bíró Vencel, Bitay Árpád — éppen úgy megszólaltak, mint a progresszív Krenner Miklós vagy az Erdélyi Irodalmi Társaságban egymással szembenálló konzervatív Dózsa Endre és a radikális Szentimrei Jenő; a kisközösségi önkormányzat eszméivel a katolikus sajtóba bevonuló Paál Árpád éppen úgy, mint a zsidó Hegedűs Nándor, aki a második világháború előtt mint parlamenti debatter, utána mint Ady nagyváradi éveinek neves jegyzője vált ki. A munkatársi gárda általában mégiscsak a Magyar Párt reformszárnnyát képviselte. Ezekhez csatlakozott a nemzetiségtudomány számos tudósa és szakembere, mint Balogh Arthur, Pál Gábor, Gál Kelemen, Fritz László, Balázs András és Móricz Miklós.

Jakabffy Elemér tudatosan nevelte az utánpótlást. Közzétette a kolozsvári magyar egyetemi hallgatóknak a rektorhoz intézett, 406 aláírással ellátott emlékiratát egy egyetemi egyesület engedélyezéséért (1930. 7.). Elsősorban a jogászokkal foglalkozott s közülük is azokkal, akiktől a kisebbségi politika újkonzervatív irányú folytatását remélte. A fiatalon elhunyt Parecz György és a *Hitel* későbbi szerkesztője, Albrecht Dezső már 1929-ben teret kapott a *Magyar Kisebbség* hasábjain, majd ugyancsak a *Hitel* köréhez tartozó Petrovay Tibor, Vita Sándor és Zsigmond, valamint Venczel József közreműködésével hozta össze a „fiatalok füzeté“-t (1933. 3—4.). Később a „fiatal magyar ügyvédek füzeté“-be Parecz György, Szilágyi Olivér, Kiss Árpád és Mikó Imre írt (1936.

15—16.), majd *Kisebbségi jogélet* címen Asztalos Sándor és Mikó Imre szerkesztésében 1937 januárjától állandó melléklet indult.

Az *Erdélyi Fiatalok* jelentkezését némi fenntartással fogadta, s ha dicsérte is abbéli szándékukat, hogy már az egyetem padjaiban kapcsolatot akarnak teremteni a többségi nemzet fiaival, kifogást emelt a *Nép, nemzet, faj* című cikk ellen, amelyben Balázs Ferenc — Szabó Dezső szellemében — a fajiség mellett vallott hitet (1930. 8.). Az *erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés* című könyvem megjelenésekor már ő volt az, aki a jobboldalon indexre tett munkát tekintélye teljes súlyával elismerte (1933. 1.). Amikor pedig az *Erdélyi Fiatalok* egy csoportja (Bányai László, Bíró Sándor, Demeter Béla) Lugoson estélyt tartott, Jakabffy Elemér szükségesnek látta megvédeni a fiatalokat a hazafiatlanság vádjával szemben. „Nekünk segítenünk kell akkor is [a fiatalokon], ha az új munkakör, »új állás« betöltése azzal a nemzeti felfogással tökéletesen össze nem vág, melyben mi nevelkedtünk és amelyet érinthetetlenül szentnek hittünk.“ (*Ünneplő beszédek*. II. 1934. 19.) A Vásárhelyi Találkozó idején is igyekezett tárgyilagos maradni. Közölte Becsky Istvánnak a Találkozó védelmében írt cikkét (1937. 20.), idézte az Erdélyi Fiatalok állásfoglalását a Találkozóval szemben (1937. 24.). Arról, hogy a fiatalok egy része Magyarpartí Ellenzéket, majd MADOSZ-t szervez — nem vett tudomást. Még a Tisza-korszakból maradt meg az a felfogása, hogy csak azt tekinti politikailag létezőnek, ami parlamentáris formákban jelentkezik.

A *Magyar Kisebbség* fejlődésének második szakaszát a fiatalok térfoglalása jellemezte a harmincas években. A bécsi döntés után következik el a lap harmadik, rövid és utolsó szakasza. Jakabffy Elemér akkor már hatvanéves; a *Magyar Kisebbség* huszadik évfolyamába lép. Ő maga is belátja: „Ma már ez a név talán kissé elavult, mint ahogy már úgyszólván csak jogtörténeti emlékek azok a béke- és külön szerződéses, amelyek a faji, vallási vagy nyelvi kisebbségek jogait biztosítják. Ki hivatkozhatik ma rájuk? Ki gondol arra, hogy bármilyen sérelmeket a Nemzetek Szövetsége elé vigyen? [...] Csakhogy a *Magyar Kisebbség* nemcsak ezekért indult. Céljai között kezdettől ott találjuk nemzetünk megmaradt szellemi és anyagi javainak számbavételét, az erdélyi történelem tanulságainak gyűjtését, a róluk szóló megnyilatkozásokat és a más néptörödékek, vagy ha úgy tetszik, népcsoportok helyzetének ismertetését stb. E célok szolgálata továbbra is megmarad. Es mellettük új feladatok várnak reánk.“ Ilyen feladat annak a zürzavarnak a tisztázása, amely az új eszmeáramlatok kapcsán az elméletben és gyakorlatban jelentkezik. Ilyen feladat a falukutatás munkájának elmélyítése. Ezeket a „második nemzedék“-re bízta, amelynek ettől kezdve külön rovatot biztosít (1941. 1.). Az Erdély déli részén maradt új nemzedék sorában ott látjuk Vita Zsigmondot számos tanulmánnyal, Józsa Jánost, Fodor Józsefet; Szemlér Ferenc és Kacsó Sándor a felekezeti oktatás kérdéséről nyilatkozik; falutalulmányok jelennek meg szorgalmas alkalmi helytörténészekről; felbukkan Takács Lajos és Kecskés József neve. A fiatal értelmiségiek folytatásokban közölt, községenkénti seregszemléjében pedig ott találjuk azokat, akik augusztus 23-a után a szellemi derékhadat fogják alkotni. 1944 őszén a *Magyar Kisebbség* megszűnik, Jakabffy Elemér pedig visszavonul a nemzetiségi közéletből.

Akiről festmény vagy szobor nem készült, csak fénykép jelent meg az Osvát Kálmán-féle *Erdélyi Lexikon*ban néhány életrajzi adat kíséretében, annak testi valójára is kíváncsi lehet az olvasó. Jakabffy Elemér középtermetű volt, de a karcsú emberek mindig magasabbnak látszanak, s ezért a pódiumon ő is kitűnt társai közül. Nemcsak alakja, hanem állandóan fürkésző tekintete, élénk gesztusai, szónokias hanglejtése is ráterelte a figyelmet. Született szónok volt, mint jó barátja, a tőle félbalra álló Krenner Miklós. Nevelését olyan időben kapta, amikor az „oráció“ külön tantárgy volt a középiskolában, a szónoklat pedig külön irodalmi műfaj. Magánbeszélgetései során is szerette szépen, kereken, kellő eleganciával kifejezni magát, s ezért volt, aki modorosnak tartotta őt. De a kifejezőmód sohasem vált a mondanivaló kárára, csak elfogadhatóbbá tette a gondolatok játékát, „külcsín“-nel ruházta fel a „belbees“-et. Hogy érveinek nagyobb nyomatékot adjon, szeretett idézni, főként verseket, szeretett párhuzamot vonni történelmi személyek és helyzetek között, s szívesen szőtt bele írásaiba, beszédeibe megtörtént vagy kiszínezett eseteket. Kitűnő memóriája egész anekdotakincset tárolt. Életformája, modora a századfordulón alakult ki, mesterei Mikszáth és Eötvös Károly voltak. A nagy liberális hagyományokat nemcsak a szabad véleménynyilvánítás, az ellenvélemény iránti türelem, később az anyanyelvi műveltség sérthetetlenségének szellemében folytatta, hanem a stílus tekintetében is, ami nemcsak irányt, hanem viszonyulást is jelentett a közülethez. Fölényes volt fölényeskedés nélkül; intelligenciája, a kérdések megközelítésének könnyedsége, az érvelés szárnyalása vesztesen is a szócsatátér fölé emelte őt.

A két háború között, természetesen, a liberalizmus már nem volt a kor uralkodó eszméje, a *laissez faire, laissez passer* eredménye a *laissez exploiter* lett, az állami és társadalmi beavatkozás felszámolta az individualizmust. Azok a jogi és erkölcsi kategóriák, amelyekben Jakabffy Elemér is gondolkozott, üres formákká váltak, mert eltűnt mögülük — legalábbis Közép-Európában — a hatalom, amely gépezetüket mozgásban tartotta. Ő azonban nem lépte túl saját korlátait. Neveltetése, politikai múltja a Magyar Párthoz kötötte, és sajnos távol állt attól, hogy a munkásosztály ideológiáját magáévá tegye. A liberalizmus utolsó képviselőjeként állt félre, amikor a szocializmus győzött Romániában.

1963. május 19-én, tíz évvel ezelőtt halt meg Szatmáron. A *Magyar Kisebbség* 480 száma őrzi emlékét.

